

Старозаветне егзегеза
Вежбе
Пејаковић Стефан

Књига Проповедникова

Аутор. Најраније груписање мудросне литературе је на истоку учинио Ориген (у прологу коментара Песме над песмама) а на западу Августин (О Држави Божијој). Тада је било општеприхваћено мишљење о Соломоновом ауторитету књиге. Сама књига је анонимна. Јеврејска традиција (Midrash Shir hashem Rabbah) као и хришћанска традиција је приписују Соломону. Унутартекстуални разлози против Соломона: - 1,16 „све који су пре мене владали у Јерусалиму“ а владао је само Давид; - писац на више места пише као потлачени поданик; стихови -4, 13 указује на превирање какво није било у време Соломона. Лексички аргумент, језик има утицаје арамејског, (касни јеврејски са пуно арамеизама-Харингтон) званични језик персијског царства. Први који су трврдили против соломонског порекла књиге су били Лутер и Хуго Гротјус. Главни аргумент је био лексички. Књига је вероватно настала у периоду од 4 до 2 века (два фрагментарна списа у Кумрану која се датирају у 150.год- дакле најкаснији могући датум настанка).

О каноничности ове књиге јевреји су расправљали на сабору у Јамнији 90.год. Посебан проблем су им задавали антикултски моменти у књизи (нпр 4,17). Конзервативнија струја је одбацила каноничност књиге док је либералнија (рабин Хилел) прихватила. Први хришћански коментатори књиге су били писци Н.З. Тако имамо: Рим 8,20 Тим 6,7 Јн 3,8. Каноничност није била упитна.

Литерарни интегритет је довођен у питање од стране разних аутора; мада је највише слагања постигнуто око завршних стихова који су каснији уметак. Овакав прелаз у 3л јед. говори о томе да је књига написана за давање савета/ упутстава. Говори се о „мом сину“ („сине мој црпи наук из овога“) што значи да је била намењена млађим људима као поука.

У отачкој литератури (Robert Wright) сам Еклесијаст је разумеван као Христос. (Дидим Ориген Григорије Ниски). Име еклесијаст подразумева цркву и оног који је води. Црква је право знање/ризница знања и Творац тог знања. (Григорије Ниски) књига мора бити разумевана духовно /алегорија/ и у односу са другим књигама а за нас овај свет/ емпиријска стварност/ није крај. Све што је од овог света, што је одвојено од Бога, таштина је. Све је таштина на овом свету све док Бог не интервенише. Шта је све испразност? Углавном су објашњења ишла у аскетском смислу. (Примери стихова наведени мало ниже). Уживања и овосветско богатство су ништавна. Просперитет и положај не доносе добро у животу и око тога се не треба трудити. Веровање да смо ухваћени у животни ток, смену живота и смрти и да смо у том кругу заробљени заблуда је паганских мислилаца (Августин)1,9; 3,15.

-,ја рекох у срцу своме окушаћу те весељем па ћеш се насладити у радости и то беше таштина." 2,1

- 5,17 „видео сам да је добро човеку да једе и пије...то је до Бога дар“

-5,7 ко богатство љуби нема корисити од њега.

-3,15 што је сад већ је било и што ће бити и то је већ било, и Бог враћа оно што је прошло.

-1,9 што је биуло то је оно што ће бити и што се чинило то је оно што ће се чини. Нема ништа ново по сунцем"

За Оригена Соломон је јасна слика Христа. Овде се Ориген бави критиком текста. Доводи прве стихове у везу са књигом Премудрости Соломонове (1,1 Пословице Соломона сина Давидова краља у Израилу). „Истински еклисиаст је онај који као Бог унижава себе и узима обличје слуге да окупи цркву". Јерусалим је слика царства Божијег зато у првој књизи "премудрости" где нас утврђује у моралу кроз упутства Исусу је краљ Израилја. Ми смо названи Израилјем због вере али још нисмо у царству Божијем у Јерусалиму. Али када крштењем уђемо у цркву Исус је наш еклисиаст и краљ Јерусалима.

На јеврејском Qohelet је партицип женског рода у једнини од qahal- са/o/купљати. Овде нема одређеног члана. Ова се реч понавља на још неколико пута 7,27; 12,8. Тако овде се проповедник односи на функцију, улогу а не на назив тј надимак. Сама реч може да има 3 значења: 1. Ко окупа скуп 2. Метафора за откривача истине и знања 3. Оног ко даје другачије мишљење и аргументује за њега. „Ја" форма 1,12 појачава осећан преношења личног искуства.

Крај дела нам казује књижевну врсту- сакупљене пословице. Такође увођење краља у Јерусалиму као субјекта је такозвана **„краљевска функција"- речи добијају ауторитет, ауторит човека са таквим дигнитетом као што је Соломон.**

Књига еклисиаста нам много сведочи о времену и друштву у ком је настала, у хеленистичком периоду. Био је то период радова и пројеката 2,4-9 „извео сам велике радове, сазидао куће, садио винограде, уредио баште и вртове... набављао сам робова и робиња.. накупио сребра и злата". Такође говори о великој подели класа богатих и сиромашних 4,1 „разматрао сам све неправде које се под сунцем чине, и где потиштени сузе лију и нема ко да их утеши". Говори се о корупцији и безакоњу 5,7 „ако у којој земљи видиш да је сиромаш угњетаван и да се крше закони и правда не чуди се томе". 3,16 на месту суђења има неправде. У ван библијским сведочанствима имамо писмо Зену (letter to Zeno- Dominic Rudman према Martin Hengel „Judaism and Hellenism) где се један од палестинских радника жали Зену због грка који му нису исплатили договорену цену јер је варварин. Тако се објашњавају стихови : „која је корист човеку од свега труда његовог под сунцем"1,3 и 3,9 „коју корист може имати онај који ради од труда свога". У складу са овим, чему се труди човек ако ће све оставити сину који може то да упропаснти (наследство). Могуће 2,12 „шта ће радити онај ко наследи краља, исто што и краљ" Алузија на Соломона и Ровоама који је царство поделио/ упропастио. (Могуће и другачије тумачење- шта ће радити онај после Соломона, имаће исте дилеме као и Соломон- све је апсурд).

Отачки коментари (још по неки)- Rober Wright

- Григорије Ниски стихове „управих срце своје да мудрошћу испитам све што је под небом" тумачи кроз оваплоћење Христово као аиситенцију за људско знање.

-Григорије Ниски тумачи стихове 2,7 „набавио сам робове и робиње и имао сам децу њихову у мојим кућама рођену". Пита се зашто је ропство зло? Онај ко сматра да је изнда људи и да господари својом сопственом врстом. Прекорачује своју природу својим поносом. Неко такав се гради богом.

-Кирило Јерусалимски у мистагогијама тумачи стихове 3,2 време рођења и време смрти у контексту крштења. И наводи оно што солон каже у другачијем контексту примењиво је у вашем у овом контексту.

-Григорије Ниски 3,5 „време када се баца камење и време када се скупља камење". Он алудира на оне који траже литерарно значење и површно тумачење и наводи да се бацање камења може довести у везу са Мојсијевим законом. Али пита се шта је са скупљањем камења. Скупљање камења је скупљање врлина које нам служе у борби против неправде. Правда је камен против неправде, самоконтрола против разуданости итд.

-Дидим Слепи за исте стихове јасно каже: има време за кажњавање и има време кад не треба кажњавати.

-Григорије Велики: треба скупљати живо камење јер је судњи дан близу и живо камење је да се гради Јерусалим.

Утицаји: Повезаност Проповедника и месопотамијске мудрости је запажена у прошлости. Уочена је сличност и повезаност између Прп 9,7-10 и епа о гилгамешу плоче 10. Рудман такође наводи и спис *ludlul bel nemeqi* где се помиње господ мудрости. (стр 24)

Такође има сличности и са Египатском филозофијом. Ово није изненађујуће јер се утицај египта осети и у осталој мудросној литератури нпр код Премудрости 22,17-24,22 са „Инструкцијама аменомпе" (1300-1075 пре Х). (Везе уочио Адолф Ерман египтолог). Када се говори о Проп најчешће се праве паралеле са „Песмом харфисте" и „Разговор човека и његове душе". Мада ова повезивања међу истраживачима нису много прихваћена.

Књига Проп је настала у хеленистичком периоду стога је извесно да је утицај имала и грчка филозофија мада је тешко направити јасне границе о везама са истом.

1) Поједини аутори сведоче да је веза са епикурејством готово извесна. На први поглед тако изгледа. Проп позива на телесно уживање 5,17-19 „видео сам да је добро човеку да једе и пије". Мука је умножавати знање стога је боље уживање наводи Проп. За Епикура спиритуално претежније од телесног. Такође нема нигде у Проп атомизма и епикуреанске физике као ни атеизма. Дакле само стихови који указују на телесно задовољство повезују Проп са Епикуром што није довољно.

2) Стоици. Сличност са стоичком филозофијом је такође била претпостављена. Навођени су мотиви као: детерминизам 3,2-8, ограниченост слободне воље, циклично схватање живота. Навођени су мотиви природних елемената у првим стиховима. Проп користи диатриве попут стоика. Мотиви трпљења судбине: 7,13 „пази на Божије дело. Ко ће исправити оно што је он савио".

Филозофија Проп Проповедник не даје заокружено систематско учење. Он само отвара питања. Која је средишња тема књиге? Потрага за смислом живљења. Кроз целу приповест Проп нас учи да је живот енигма. Учи нас *saḡre diem* 11,9 „уживај младићу у младости својој... али ће те Бог питати".

Проповедниково путовање је путовање кроз очај. Потрага за знањем, мудрошћу и смислом је неуспешна. „И рекох бићу мудар али мудрост остаде далеко од мене. Ко може да досегне оно што је много далеко и оно што је много дубоко?" 7,23-24 Проп је из крајности песимистичан у крајност оптимистичан. Испуњен тензијом између живота и смрти. Реч *hebel* (Даничић- таштина; Бакотић- испразност; енг *vanity*) може се

користити као апсурд. Све је апсурдно. Проп епистемологија се завршава у апсурду. „Ако човек живи мало година нека се радује кроз све те године и нек помисли на дане таме којих ће много бити. Све што ће се десити таштина је" 11:7-8. Има ли спасења? Обећање Божије Израиљу кроз историју- неколико епоха у којима су Јевреји пропатили и губили ратове- егиат, Асирија, Вавилон- ропство. Проблем смрти. Смрт све обесмишљава, стога овде је корен сваке Проповедникове патње. Осећај пролазности и временитости човека. Стога данашње читање проповедника је складно са егзистенцијалистичком филозофијом и њеним питањима. Проблем апсурда код Камија; Нихилизам Ничеа, биће и време- Хајдегер. Религиозна филозофија Кјеркјегора.

Отвара питање 2,15 „рекох у срцу своме, судбина ће ми бити иста као и безумнику, зашто сам мудрији?" Деконструкција знања, потребе за знањем. Знање не даје корист. Знање нас не чини задовољним и срећним. Може се правити паралела са Икаром- тежња ка сунцу, тежња ка висинама- идеали али на крају пад.

Свакако основни проблем је смрт. Схватање пролазности. У С.З. нема јасне доктрине о загробном животу. (Забележено учење о васкрсењу први пут се помиње код Данила, види више Томић „С.з. пророци"). Проп даје увид у човекову пролазност и коначност.(Horst Dietrich Pruss – Humanity according to different groups of texts- u "Old Testament theology".) Проблем смрти је проблем заборављања, нестатања. 9,6-„јер се на успомену њихову заборавља". Данас свакако тумачимо С.З. текстове кроз свест о васкрсењу док за јевреје то није било очигледно; још у новозаветно време постоје групе- садукеји који не верују у васкрсење. Отуд код јевреја сва пажња је усмерена на земни живот, тако се могу тумачити места која наизглед говоре о васкрсењу у контексту исцељења од болести. Шеол није био само свет умрлих већ и свет у који иду „потенцијално умртли" дакле болесни, рањени- шеол је обухватао процес умирања. Псалам 30:3-4 „завапих и Ти ме исцели. Извео си из смрти/шеола душу моју, оживео ме далеко од оних који у гроб силазе" јасно се виде исцелитељски мотиви, наравно за хришћане васкрсни док за јевреје не тако очигледно. Исаија 38,16 „исцелио си ме и вратио у живот". Такво схватање је било и у месопотамији где се на исцељење гледало као на давање новог живота. Отуд за Проп проблем смрти је и више него актуелан.

Јако приметна је и релативизација култа и религиозности, актуелно и данас. 9,2 чисти нечист исти су; али и 4,17 пази на кораке кад идеш у Храм. Дакле пази на свј живот. Проп је дисонантан, противречан. Не покушава помирити противречност живота. Он указујући на властито искуство и повест исказује тескобу пролазности. Радикална релативизација човековог места у свету.

Завршетак је каснији уметак, саветује читаоцу да „се незбуди" да не залута. Све је таштина, држи се ти Закона и моли се Богу. Седи 'ди си, ни за 'ди си ниси.

Литература

- Ердељан Милош, *Посебни увод у Стари Завет*
- Rudman Dominic, *Determinism in the Book of Ecclesiastes.*, Sheffield, 2001.
- Wright Robert, *Ancient Christian Commentary on Scripture, Old Testament IX: Proverbs, Ecclesiastes, Song of Solomon*
- Drejn Džon, *Uvođenje u Stari Zavet*
- Horst Dietrich Pruss, *The Old Testament theology volume II*, Louisville, Kentucky, 1996.

-Gary D. Salyer, *Private Insight and Public Debate in Ecclesiastes*, Sheffield, 2001